

Constant 1-op 1 de podcast

Transcriptie van aflevering 1 - Visionair

(Muziek: 'Yellow Sector Joy Ride' uit de originele soundtrack van *Constant 1-op-1* door NEEF.)

Thijs van Elten (host; TvE): Welkom bij de podcast over Constant Nieuwenhuys. U kent hem misschien al als een van de oprichters en kunstenaars van Cobra. U weet wel, de beweging die na de Tweede Wereldoorlog het licht zag en zich kenmerkt door kleurrijke, bijna kinderlijke werken.

Willemijn Stokvis (WS): ...mijn mening is dat Cobra daardoor bekend is geworden, want daar zitten echt hele goede werken bij...

TvE: Of u kent Constant als ontwerper van de futuristische stad New Babylon: een stad waarin de nomadische, creatieve en spelende mens centraal staat. Wellicht kent u hem niet. Constant deed namelijk niet aan *personal branding*. Hij wisselde als kunstenaar voortdurend van techniek en vorm en bleef zichzelf vernieuwen.

Ludo van Halem (LvH): ...dat ik zag, nou ja, ik heb hier toch te maken met een kunstenaar die een enorm veelzijdig oeuvre heeft. Die steeds ook weer van gedaante verwisselt, wat voor heel veel mensen moeilijk verenigbaar is. Ze zien steeds eigenlijk een andere kunstenaar...

TvE: Die veelzijdigheid zit hem ook in de weg, iets waar zijn uitgesproken, mediagenieke collega Karel Appel geen last van had. Constant werd door curatoren en critici herkend als groot kunstenaar. Maar bij het grote publiek bleef hij toch wat onbekend, juist omdat hij niet zo gemakkelijk te herkennen is. Maar misschien ook omdat Constant eigengereid was en altijd dwars tegen de stroom inging. Hij deed niet mee aan hypes, maar volgde vastberaden een eigen koers.

Daarom deze podcast. Omdat het hoog tijd is dat u hem leert kennen, of nog beter leert kennen. Omdat hij, ruim 100 jaar nadat hij geboren werd, nog altijd een boodschap heeft voor ons. Voor u. In deze podcast gaan we op zoek naar de relevantie en invloed van Constant Nieuwenhuys.

In deze eerste aflevering maken we kennis met Constant. Hiervoor gaan we op bezoek bij vier mensen die hem goed kenden: door zijn werk, persoonlijk, of allebei.

Laura Stamps is curator bij het Kunstmuseum in Den Haag, waar de grootste collectie New Babylon werk zich bevindt.

Willemijn Stokvis is Nederlands kunsthistoricus en heeft haar gehele werkende leven onderzoek gedaan naar de groep Cobra.

Ronald Tolman is kunstenaar en goede vriend van Constant.

En tenslotte Ludo van Halem. Hij is curator bij Rijksmuseum Amsterdam en maakte de tentoonstelling *Constant: Ruimte + kleur*.

We beginnen bij misschien wel de echt grote start van Constant zijn carrière: bij de Cobra-beweging. Oppericht na de Tweede Wereldoorlog, in 1948 in Parijs door kunstenaars uit Copenhagen, Brussel en Amsterdam. De drang naar een nieuw begin en samenwerking die in Europa in die tijd voelbaar was, is terug te zien in de kunstwereld en ook zeer sterk bij Cobra. Cobra wordt de eerste echt internationale beweging van de avant-garde kunst na de Tweede Wereldoorlog en groeit uit tot een internationaal netwerk van kunstenaars. In reactie tegen de verschrikkingen van de oorlog en op zoek naar een nieuwe vorm van expressie voor een nieuwe maatschappij, werken zij vanuit spontaniteit en experiment. Vooral wilden zij de kunst toegankelijk maken voor een breder publiek. Wat maakte de beweging nu vooral succesvol? En: wat was Constant zijn rol in deze groep? We vragen het aan Laura Stamps, curator bij Gemeentemuseum Den Haag [tegenwoordig: Kunstmuseum Den Haag].

Laura Stamps (LS): Ik denk wat interessant is in de Cobra periode is dat... We kennen natuurlijk die periode heel erg van nou ja, heel speels werk, hele grappige poppetjes, heel expressief, dus heel direct geschilderd werk, dus Constant was dan een vertegenwoordiger van, maar in Nederland ook Karel Appel en Corneille en Constant werd eigenlijk gezien als de intellectueel van de club. Dus die heeft ook een manifest geschreven voor de Nederlandse tak van Cobra en daarin zie je ook al dat hij heel erg toewerkt naar het idee van, nou ja, we zijn klaar voor het scheppen van een nieuwe wereld. Hij wijst overigens, en dat is ook interessant met het oog op wat hij later gaat doen, de oude helden uit de Nederlandse kunstgeschiedenis af. Dus hij zegt ook van “die vlakken van Mondriaan die moeten we nu gaan vullen met expressie en met leven”; dus hij zegt eigenlijk “dat is geweest, dat is niet interessant voor ons,” maar hij heeft het wel heel erg over het spelen. Dus de spelende mens, die later in New Babylon heel belangrijk wordt, is bij hem in het Cobramanifest ook heel belangrijk.

TvE: De belangrijke rol van Constant in de Cobra beweging en de kwaliteit van zijn werk wordt door niemand betwist. Kunsthistoricus Willemijn Stokvis kent de kunstenaars van Cobra goed. Haar gehele carrière heeft zij zich in de groep verdiept. In 2022 blikt ze daar op terug in het boek *De revolutie in praktijk, mijn leven met Cobra*.

WS: In '64 ben ik afgestudeerd en in '63 ben ik die kunstenaars gaan bezoeken. En Constant, die was een van de eersten. Dat was iemand die ook, ja, denkend met die kunst bezig was, waar je meteen een heel gesprek mee kon hebben en dat was gewoon bij hem thuis in de Henri Polaklaan, waar ook de

Experimentele Groep is opgericht, in '48. En ik ging daar dus heel veel ochtenden heen en dat begon dan om half elf met een moezelwijnkje. Ja, ik kan daar eigenlijk helemaal niet zo goed tegen, maar het moest wel. Nou ja, ik vond dat heel interessant en ik vond het ook wel leuk en hij moest zijn verhaal maar vertellen. Ik ben dus ook heel erg een visueel mens en ik vind dat hij hele goede dingen heeft gemaakt.

TvE: Dat het allemaal pais en vree was in de kunstbeweging, daar denkt zij anders over. Hoe kijkt Willemijn Stokvis naar de plaats van Constant in Cobra?

WS: Die rol van Constant in de Cobra beweging, dat was natuurlijk een hele dwingende, sturende rol, waar niet al z'n Cobra vriendjes zo van gediend waren. Want dat is meteen... kom je dan aan... dat heb ik dus in m'n conclusie van m'n boek ook gezegd, dat er eigenlijk twee zaken zijn die in Cobra samenkomen en dat is ook vaak in één persoon. Dat is dus het werk en dat is het primitivistische werk, waar... mijn mening is dat Cobra daardoor bekend is geworden, want daar zitten echt hele goede werken bij. Hij weet enorm die beangstigende gedrevenheid in zijn lijnen en composities neer te leggen. Dat herken ik in zijn manier van dat hij absoluut, wat hij vindt, zo is dat en dat moet doorgedrukt worden en als mensen dat niet aanvaren, dan is dat voor hem onaanvaardbaar. Dus daarom was hij ook een einzelgänger in die groep.

TvE: Een einzelgänger binnen de Cobra-beweging. Zo wordt Constant zijn manifest dat hij voor de kunstbeweging schrijft door zijn mede-kunstenaars niet ondertekend. Het is ergens wel begrijpelijk, omdat het theoretische, intellectuele en activistische zo ver af lijkt te staan van het werk van Cobra, dat zo vol kleuren is en waarin vrijheid centraal staat. En dan komt Constant aangezet met statements zoals: "Een schilderij is niet een bouwsel van kleuren en lijnen, maar een dier, een nacht, een schreeuw, een mens, of dat alles tezamen."

We hoorden het vaker in de gesprekken die we over Constant voerden. Dat hij op zichzelf was, eigengereid, uitgesproken. Koppig, als u wilt. Deels omdat hij niet hetzelfde losse leven kon leiden als de andere kunstenaars: Constant had zijn zoontje mee naar Parijs. Maar misschien is een deel van de verklaring eerder in zijn leven terug te vinden: bij zijn opvoeding en jezuïtische scholing.

We spreken Ronald Tolman over de jonge jaren van Constant. Ronald Tolman is beeldhouwer en kunstenaar en raakte goed bevriend met Constant, ondanks het leeftijdsverschil – ze schelen 28 jaar. De grote Constant, reflecteert hij, bezocht zijn expositie. Constant nodigde Ronald uit in zijn atelier, een gymzaal van een voormalig schoolgebouw in Amsterdam. Ronald pakte de trein, maar belandde in een

sneeuwstorm, in een tijd dat hij zijn opgelopen vertraging nog niet telefonisch kon melden. Maar het stormachtige begin mondde uit in een dierbare vriendschap.

We bezoeken Ronald Tolman in zijn atelier aan de Waal. Niets geen drukke stad waar hij Constant altijd bezocht, maar een plek met veel stilte, licht en ruimte. Hij heeft een houtvuurtje aangezet, u hoort het wellicht knapperen op de achtergrond.

Ronald Tolman (RT): Hij was natuurlijk eigenlijk ook als... met z'n afkomst, met die jezuïtische jeugd en als behoorlijk streng marxist, hij heeft zich tot het laatste toe marxist genoemd ook... Je ziet dan gewoon ten opzichte van bijvoorbeeld Corneille en Appel, dat hij misschien te intelligent was om bij een groot publiek zomaar makkelijk aan te slaan of zo. En Constant die kwam dus uit een knoertharde jezuïtische opleiding en dan moet je je voorstellen dat... Hij heeft dus les gekregen van jezuïeten en de opleiding van jezuïeten zelf, die moeten bijvoorbeeld een dag lang als drempel bij de deur liggen en mensen lopen eroverheen. Dan krijg je volgens mij – maar dat is mijn amateuristische invulling ervan – krijg je een soort innerlijk verzet bijna, van “wat ze me ook willen aandoen, ze krijgen me er niet onder en ik krijg ze nog wel eens te pakken,” dat was een beetje de schwing van het jezuïtisme naar het communisme, naar het marxisme. Want hij noemde zich dus per definitie geen communist, maar marxist.

WS: Hij kwam dus uit een katholieke achtergrond, hij had op een jezuïetenschool gezeten en ja dat merk ik vaak, dat zo'n achtergrond maakt dat je dan, ja je bent weliswaar uit de Kerk weggelopen, maar je wilt toch een *drive*, een boodschap brengen. Eigenlijk wil je misschien dominee worden of priester, maar goed, ik weet niet, dat heeft hij nooit gezegd, maar daar zit een *drive* in en die *drive*, die was bij hem zo sterk, hoewel ik ontzettend goed met hem kon praten gek genoeg, maar ook omdat ik, ja, ik had merkwaardig genoeg een soort... distantie kon ik houden. Waardoor ik dus stiekem ook een beetje om dat bloedserieuze moest lachen. En bijna ieder gesprek eindigde weer met Marx. “Marx had gelijk gewoon! Een andere groep komt aan de beurt!” Terwijl dat natuurlijk gewoon onzin is, onzininterpretatie van Marx, maar... Want hij voelde zichzelf helemaal eens met Marx.

(Muziek: 'Skizze zu einer Kultur' uit de originele soundtrack van *Constant 1-op-1* door NEEF.)

TvE: Hoe heeft Constant zo succesvol kunnen worden? Wat is het geheim van zijn kunstenaarsschap? Was het Constant zijn talent, was het ambacht, of toch discipline? Vriend Ronald Tolman bezocht Constant vaak in zijn atelier. Samen maakten de twee kunstenaars etsen terwijl ze aan het schaken waren. Het kwam Constant zeker niet aangewaaid, herinnert hij zich.

RT: Hij koos eigenlijk echt voor de creatieve vrijheid, maar daar staat tegenover dat je die alleen maar kan verwerven als je 's morgens gewoon aan het werk gaat en flink hard doorwerkt en zorgt dat je 's avonds ophoudt als het nog goed gaat, dan hoef je de volgende dag niet opnieuw te beginnen bij een slecht resultaat, maar bij een goed resultaat. En hij werkte altijd heel erg hard, dus.... En die tegenstrijdigheid, dat fascineert enorm, en dat vind ik ook het meest boeiende gewoon dat... dus je kunt bijvoorbeeld een schilderij of een tekening kun je enorm spontaan maken, maar daar staat tegenover dat je die spontaniteit alleen voor elkaar krijgt als je daar heel hard van tevoren aan gewerkt hebt.

TvE: Willen we Constant nog beter begrijpen, moeten we hem in de tijdgeest plaatsen. Constant was negentien toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Hij schrijft zich niet in als kunstenaar bij de Kultuurkamer en moet zich regelmatig verstoppen voor de Arbeitseinsatz. De Kultuurkamer was de plek waar kunstenaars zich moesten registreren om hun vak te blijven uitoefenen. Overigens, je committeerde je daarmee direct aan het promoten van nationaalsocialistische ideologieën. Constant stond niet geregistreerd en liep dus risico om opgepakt te worden door de Arbeitseinsatz. Hij verstopte zich bij gevaar in de kruipruimte in het huis aan het Sarphatipark, het toenmalige Bollandpark. Daar woonde hij samen met zijn vriendin – en vanaf 1942 zijn vrouw – Matie van Domselaer. Matie ging dan op een kleed of een stoel op het luik zitten en ging zitten breien alsof er niets aan de hand was.

RT: Hij heeft dus gewoon in de oorlog ondergedoken gezeten en gebleven. En later is dat zelfs een merkwaardig probleem geworden met het, hoe heette dat ook alweer, de RIVD ofzo... [NIOD] en daar heeft hij ook een schilderij over gemaakt, dat noemde die *De valstrik*. Want ze wilden toen bewijzen dat hij de Kultuurkamer gesteund had. Dat is onzin, dat is nooit waar geweest, maar, net als Appel, heeft hij wel gewoon gezegd dat hij z'n mond hield en door kon blijven werken.

Ja, ik zat een klein beetje anders in het verhaal, ik kan me ook helemaal nergens op beroemen, want het is allemaal voor mijn tijd geweest, maar ik kom wel uit een nest van een vader die heel fanatiek in het verzet heeft gezeten. Daar ben ik altijd heel trots op gebleven natuurlijk. Daar wilde ik dus liever niet over discussiëren.

TvE: De Tweede Wereldoorlog heeft een stempel gedrukt op Constant en heeft hem in grote mate bepaald, zegt Ludo van Halem, curator bij het Rijksmuseum.

LvH: Ik denk dat je kan zeggen dat hij in die periode en nou, hij is in 1920 geboren, dus toen de Tweede Wereldoorlog begon was het 1940 en hij was 25 toen de oorlog was afgelopen, nou dat is toch een

periode waarin je als kunstenaar jezelf helemaal moet vormen. En dat heeft ongetwijfeld een enorme stempel op hem gedrukt. Het is ook een periode dat als je een beeldend talent hebt, als je zoekt naar een eigen stijl of een eigen onderwerp aan het eind van je, nou ja, zeg maar je tienerjaren, dat je dan, ja, toch allerlei paden verkent. Dat doet elk kunstenaar, dat heeft Constant ook gedaan, en uiteindelijk is die Tweede Wereldoorlog natuurlijk toch een moment geweest dat er geen contact is geweest met het buitenland, of althans heel weinig, iedereen moest het doen met wat die had, zowel in materieel opzicht, dus materiaal waarmee een kunstenaar moet werken, als de kennis van andere kunst, de tentoonstellingen die je kan zien, boeken die je kan krijgen, die je kan lezen, gesprekken die je met anderen kan voeren, de opleiding die je al dan niet kan krijgen, externe factoren zoals maatregelen die genomen worden, in het kader van zo'n bezetting, nou de Kultuurkamer is natuurlijk een belangrijk instrument geweest van de Duitse bezetter om greep te krijgen op de cultuurwereld...

TVE: Er is weinig werk overgebleven uit die tijd. Constant moest bij gebrek aan materiaal zijn doeken uitkoken, gebruikte het linnen van de uitzet en demonteerde keukenkastjes om doeken te maken. Het werk dát de oorlog overleefde, doordat het gekocht werd of zelfs geruild, is een weergave van zijn isolatie. Stillevens, hier en daar een landschap, een zelfportret en Matie. U kunt deze, en alle andere werken die we noemen in de podcast, terugvinden op de website van Stichting Constant [zie constant101.nl]. Hierover later meer in deze aflevering.

(Muziek: 'Exit New Babylon' uit de originele soundtrack van *Constant 1-op-1* door NEEF.)

Na de Tweede Wereldoorlog begint Nederland aan de wederopbouw. Het land ligt in puin. Gebouwen en infrastructuur zijn verwoest of ernstig beschadigd en er heerst een enorme economische crisis. Maar het land hieruit slepen wordt snel en optimistisch opgepakt. Twee uiteenliggende sentimenten beheersen Europa: vrees en hoop. Vrees, voor een totalitair systeem, maar ook hoop, om samen voor een betere toekomst te zorgen, waarin zoiets nooit meer zou mogen en kunnen gebeuren. Er komt een zoektocht naar nieuwe idealen en samenwerking over landsgrenzen heen. De Cobra beweging past uitstekend in deze tijdgeest.

LS: Ja, het idee van een kindertekening, waarin eigenlijk Cobra ook inspiratie uit put, daar zit ook dat speelse element in en ook dat samenwerken, want dat zit ook heel erg in Cobra, dat ze met elkaar, hè, een keramist en een schrijver en een beeldend kunstenaar maken dan samen iets en het maakt dan eigenlijk niet meer zoveel uit waar het werk van de een begint en dat van de ander ophoudt, want het maakt niet uit wie de kunstenaar is, het gaat puur om die creatieve daad.

WS: In de Cobra tijd, dan zie je dus... Nou ja, wacht even, ik zal even een boek erbij halen...

Ja, dit is bijvoorbeeld een heel duidelijk voorbeeld, dat ze dus, ja, vlekken neerzetten, toch... geïnspireerd op Miró. En dan lijnen, dat samenbinden, hij heeft forse lijnen en Jorn heeft vaak veel.. een heel patroon van lijnen.

TvE: Eerder deze aflevering hoorden we vriend Ronald Tolman vertellen over het doorzettingsvermogen van Constant. Niet stoppen voordat hij het resultaat had bereikt, waar hij de volgende dag weer mee verder kon. Maar wat maakte hem technisch dan zo sterk? Willemijn Stokvis gaat er dieper op in. Maar eerst, welke periode van Constant zijn schilderkunst spreekt haar het meest aan?

WS: Nou ik vind die periode in de Cobra tijd en dan die periode van de schilderijen die het leven in New Babylon... daar vind ik ontzettend goede werken bij zitten. En dan bij die Cobra dingen omdat er dus een ongelofelijk sterke expressie in zit. Hij heeft ook die lijn enzo en ook hoe grof hij durft te zijn, en ook zeker die dingen de oorlog... en dan... nou ja, naderhand in die tussenperiode zijn er een aantal dingen met die *vuist* bijvoorbeeld, dat vind ik ook een heel sterk werk, wat nu steeds in het Cobramuseum hangt. En dan die dingen die hij naar aanleiding van New Babylon... die vind ik heel subtiel poëtisch, maar ook dat hele gedrevene zit erin. Hier is een voorbeeld ook. Dat is helemaal niet wat je van hem verwacht, dat hij lekker in de materie... dat is typisch Cobra, de Cobra tijd... Dat ze eigenlijk heel voorzichtig componeren, maar het is ook wel bij zoiets... is het zaak dat je op het juiste moment ophoudt, want voor je het weet, smeer je het helemaal dicht. Want dat is het knappe van hem, dat hij dus “wam, wam, wam” doet en denkt “ja nu niet verder, want anders bederf ik het.” Dat is eigenlijk het allerknapste, dat je op het goede moment ophoudt.

TvE: Ludo van Halem en Laura Stamps schreven samen met Trudy van der Horst, de weduwe van Constant en kunsthistoricus, het boek *Ruimte + kleur. Van Cobra naar New Babylon*. Ludo van Halem duidt voor ons de rol van kleur.

LvH: Eigenlijk zou je kunnen zeggen: kleur is een materiaal. En als je goed kijkt, dan zie je natuurlijk overal kleur, alles heeft een kleur, en als kunstenaar kan je dat gebruiken om een beeld om te bouwen. En voor Constant was juist dat, zeg maar dat kleur, de tonaliteit, contrasten, de intensiteit van kleur, een

uitgangspunt om een vorm te bouwen. En dat kan allerlei gedaanten aannemen, dat kan een gouache zijn, dat kan een schilderij zijn... dat zijn natuurlijk hele klassieke vormen...

TvE: Heel even snel tussendoor; we zijn misschien niet allemaal op de hoogte. Een gouache is een schilderij gemaakt met een soort waterverf, maar dekkend, anders dan bijvoorbeeld aquarelverf.

LvH: ... maar begin jaren '50 begon hij ook te werken met perspex, met gekleurd perspex, dat transparant is.

TvE: Ik help de luisteraar nog één keer met een technische definitie: perspex kennen de meeste mensen als plexiglas. Dit is een interessante keuze in het werk van Constant. Hij verlaat namelijk het doek en gebruikt het perspexmateriaal om in 3D-maquettes te maken. Dat deed hij voor zijn project New Babylon, een voorstel voor een nieuwe stad.

LvH: En dan zie je eigenlijk ineens dat kleur in een ander materiaal ook hele interessante ruimtelijke effecten kan opleveren. Dan is het niet meer plat en dan is het niet meer ondoorzichtig, maar dan is het juist doorzichtig en dan staat die kleur als het ware als een soort zelfstandig ding in die ruimte. De ruimte verandert van kleur doordat je zo'n gekleurd plaatje ergens inbrengt. En dat is denk ik een moment geweest dat hij... dat dat een soort sleutel is om met die ruimtelijkheid van die kleur te gaan werken.

TvE: Eens even terug, naar hoe wij deze podcast begonnen. Onze constatering: dat Constant een vrij onbekende kunstenaar bleef voor het grote publiek. Ook Ludo van Halem had tijd nodig om Constants werk te leren kennen en bewonderen.

LvH: Begin jaren '90 ben ik betrokken geraakt bij een heel groot onderzoeksproject en kreeg ik een promotieplaats en het onderzoek vond plaats binnen het kader van een programma dat heette 'Nederlandse cultuur in Europese context' en een soort deelonderzoek was hoe Constant een centrale figuur was in een aantal naoorlogse avant-gardegroepen, die deels in Nederland, maar deels ook een internationaal karakter hadden. Toen ben ik me veel meer in het werk van Constant gaan verdiepen en heb ik archiefonderzoek gedaan, literatuur allemaal bekeken en dat was eigenlijk het moment dat ik er wél op aansloeg, dat ik zag, nou ja, ik heb hier toch te maken met een kunstenaar die een enorm veelzijdig oeuvre heeft. Die steeds ook weer van gedaante verwisselt, wat voor heel veel mensen moeilijk verenigbaar is. Ze zien steeds eigenlijk een andere kunstenaar. Ja dat is, ja, lastig herkenbaar, het is niet een kunstenaar die aan een soort *branding* van zichzelf heeft gedaan, maar iemand die in dat

wisselen van stijl en vorm een methode zag om zichzelf steeds te vernieuwen... de dialectiek van de verandering. Ja, dat vond ik eigenlijk heel interessant, juist ook doordat je zag dat hij zo verbindend werkte tussen allerlei andere groepen en voor allerlei andere kunstenaars en daar ook voor de kunstenaars een enorme betekenis had.

(Muziek: 'Skizze zu einer Kultur' uit de originele soundtrack van *Constant 1-op-1* door NEEF.)

TvE: De intellectuele, schrijvende Constant past misschien niet heel goed bij Nederland. Zijn New Babylon tekst, 'Schets voor een cultuur' uit 1964, 175 pagina's lang, werd pas in 2021 voor het eerst gepubliceerd. Het werd uitgegeven in het Spaans door een Spaanse uitgever, Cátedra. Ook Willemijn Stokvis neemt Constant [als] theoreticus niet zo serieus. Ze grapt er graag mee.

WS: Nou, hij vond z'n theorie belangrijk. Nou als je dat leest dan is het net of er iemand je toe staat te bulderen: "De verwatering van de Westers-Klassieke cultuur is een verschijnsel dat niet anders verklaard kan worden, dan gezien tegen de achtergrond van een maatschappelijke ontwikkeling, die slechts zal kunnen eindigen met een totale ineenstorting van een duizenden jaren oud samenlevingsprincipe en het ontstaan van een stelsel dat zijn wetten zal vormen uit de directe eisen der menselijke vitaliteit." [Stokvis leest de eerste zin van Constants 'Manifest' gepubliceerd in de eerste editie van het tijdschrift *Reflex*.]

En ja, dat is een soort bulderende taal is dat. Of je kan bijna niet anders dan het ook zo gaan voorlezen.

TvE: 'Koudeoorlogbalorigheid,' noemt vriend Ronald Tolman de [?] van Constant met het marxisme. Van Halem herkent in de tekst juist vooral het schrijftalent van Constant, dat hij direct gebruikte en ook met succes inzette in de Cobra groep, zegt hij.

LvH: Ik denk dat je kan zeggen dat hij zeg maar ook een gave had om te kunnen schrijven en om ideeën te kunnen verwoorden. Dat kan niet iedereen. Dus ja, als je dat kan en als je dat leuk vindt en als je daar een soort bevlogenheid in hebt, dan krijg je zo'n rol – je zou bijna kunnen zeggen, automatisch – toegemeten. Dat is een soort proces waarvan iedereen natuurlijk toch zoekt in zo'n groep naar waar die zich comfortabel bij voelt en sommige mensen kunnen goed organiseren, ander mensen die kunnen goed praten en ik denk dat in dit geval Constant misschien ook gewoon door z'n ontwikkeling als persoon en z'n interesses, zich die rol heeft toegemeten van 'de theoreticus' die wij nu in hem zien achteraf.

RT: Hij citeerde natuurlijk wel uit *Das Kapital* van Marx en zo, maar of hij het nou helemaal consequent had gelezen dat weet ik niet, het was meer eigenlijk ook een soort balorigheid, een soort

koudeoorlogbalorigheid, om te laten zien dat hij anders was dan makkelijk meelopen, onder het motto van “alles wat met de stroom meegaat is al dood, dus ik ga er tegenin.”

TVE: Ronald Tolman verschilde nog weleens van mening met Constant. Ze vonden er een creatieve oplossing voor. Hint: het heeft te maken met een pieremachochel. Wij hadden er nog nooit van gehoord.

RT: Als Marxist kun je iemand behoorlijk beledigen als je hem een utilist noemt. En ik was dan een utilist en veel te veel een humanist. Nou dat waren dan de verschillen van mening. Nou, ik hield m'n poot stijf en hij ook, maar dan hadden we een oplossing voor dit soort conflicten gevonden. Dat was wel heel aardig. We liepen een keer in Amsterdam over de, ik geloof de Keizersgracht, en toen wees ik een raar soort gammel bootje aan wat in de gracht lag en dat noemen Amsterdammers een pieremachochel. Waarop Constant zei, dit is helemaal geen pieremachochel, een pieremachochel is een lelijk oud wijf. En toen zei ik nee, dat is niet zo, een pieremachochel is een bootje. Nou, dat ging dus een hele tijd door, dus uiteindelijk bij hem thuis, De Dikke Van Dale, dat was... men hanteerde vroeger geen Google maar een Dikke Van Dale, werd nagekeken wat een pieremachochel was. Waren twee uitleggen voor vatbaar: een lelijk oud wijf en een gammel bootje. Dus als we weer eens een keer... de boel op de klippen liep dan lachten we naar elkaar en dan zeiden we: “Ja, een pieremachochel.” Dan hoefden we [er] dus ook uit te komen, want we hadden allebei gelijk.

TVE: Prima conflictmanagement. Bij Cobra verliep het iets minder vredig. De Deense Cobracollega en au, pijnlijk, beste vriend Asger Jorn, gaat ervandoor met de vrouw van Constant in 1949. Zijn vrouw Matie neemt Constants dochters, Martha en Olga, mee naar Denemarken. Cobra blijft bestaan, maar Constant blijft verdrietig achter met zijn 5-jarige zoontje. Hij vertrekt in 1950 naar Parijs met Corneille en Appel. Liefdesverdriet zet in de kunsten wel vaker aan tot meesterwerken. Ook Constant maakt een paar van zijn mooiste schilderijen in deze periode. In één daarvan verwijst hij naar Jorn als dood blad. En hij maakt een werk over zijn verjaardag, die hij alleen doorbrengt. En het werk *La femme terrible*: dat spreekt voor zich. Ook deze werken zijn op de website van Stichting Constant te bekijken. In 1951 heft de inmiddels beruchte Cobragroep zich op. Om met de woorden van Dotremont te spreken: zij stierven in schoonheid. Constant laat deze succesformule achter zich, maar stopt absoluut niet als kunstenaar. Als Constant iets kenmerkt, zult u horen in deze podcastserie, is het dat hij steeds van gedaante veranderde. En die eerste, grootste wissel, is zichtbaar in de periode tussen Cobra en New Babylon. Ludo van Halem vertelt er meer over.

LvH: Vooral in het begin van de jaren '50 was Constant heel erg op zoek naar een nieuwe betekenisgeving voor de schilderkunst. Dus niet meer dat autonome schilderij dat je voor een paar honderd gulden zou kunnen verkopen, maar een positie als kunstenaar waarbij je in die wederopbouwjaren ook echt maatschappelijk van betekenis zou kunnen zijn. Waarin je bijdrage zou kunnen leveren aan een nieuwe maatschappij, aan een betere maatschappij, dus daar zat wel z'n zeker een soort idealistische houding aan ten grondslag, maar dat was natuurlijk... dat moet je ook echt zien in de context van een maatschappij die helemaal weer opnieuw opgebouwd moest worden en waarin ook sprake was van enorme woningnood, je moet nadenken over van ja, hoe doe je dat, hoe ziet dat eruit, hoe voelen mensen zich comfortabel, wat kan je ze meegeven om goed te wonen, om goed te kunnen leven, daarin zochten kunstenaars, niet alleen Constant, naar een nieuwe maatschappelijke rol voor de beeldende kunsten. En op dat moment leek een synthese der kunsten, van samengaan van schilderkunst en architectuur, een weg die bewandeld moest worden, en ja de kern voor Constant was dat de schilderkunst eigenlijk om kleur gaat, dus hij zocht heel erg naar een soort schilderkunstige benadering van de gebouwde omgeving. De omgeving, de ruimte als een soort totaalschilderij, een soort totaalervaring.

TvE: Dat project, New Babylon, waar Ludo naar verwijst: onlosmakelijk verbonden met Constant Nieuwenhuys. Zijn futuristische stad waarin de nomadische, creatieve en spelende mens centraal staat. U hoort daar alles over in aflevering twee.

LS: Ja, ik zie New Babylon – en dat heeft Constant ook zelf wel gezegd – echt als een voorstel voor een nieuwe wereld. Een nieuwe wereld voor een nieuw soort mens, namelijk een mens die niet meer hoeft te werken, dat is eigenlijk de kern.

TvE: En mocht u de werken willen bekijken waar de kenners in deze aflevering naar verwijzen, kijkt u dan zeker op de website constant101.nl. Daar vindt u de pagina over de podcast. U vindt alle werken en teksten die in deze aflevering langskomen. Blijft u vooral luisteren naar de volgende aflevering. We treffen u graag weer.

(Muziek: Leader voor *Constant 1-op-1* door Aafke Romeijn.)

Correcties en aanvullingen achteraf zijn weergegeven met tekst tussen haken: "[...]".